

Les primitives estructures socials són la principal alternativa al fracàs de l'estat

El retorn a la societat tradicional a Guinea Equatorial

Diverses detencions de ciutadans espanyols a Guinea Equatorial han esverat l'opinió pública i han situat les relacions entre tots dos estats en un punt delicat. Per a la majoria dels guineans, pobres de solemnitat, l'estat no existeix. I busquen solució a la seva misèria en un passat que no tornarà.

Acabem d'arribar a Corisco, una petita illa que, tot i estar situada davant per davant de Libreville, la capital de Gabon, pertany a Guinea Equatorial. El dictador Obiang manté les fronteres tancades des de fa dies: hi ha una reunió de presidents dels països membres de la UDEAC (Unió Duana dels Estats de l'Àfrica Central) i només es permet l'entrada per via aèria: el control de persones es fa més fàcil i qualsevol incident pertorbaria la imatge internacional del petit país centrafricà.

La travessa des de Libreville, en piragua, ha durat cinc quarts. Dos guàrdies —els únics fang que viuen a l'illa més emblemàtica dels benga— asseguren la "sobirania, integritat i independència" de Guinea Equatorial enfront del col·lís del Gabon. I 5.000 francs cfa (unes 1.800 ptes.) supleixen el tancament de fronteres, el visat i el passaport. No hi ha dubte que som a la Guinea del general Obiang.

El passat desembre, després del seu retorn al País Valencià, l'industrial Vilarrasa, detingut en estranyes circumstàncies pels guineans, deia: "El nostre judici no ha estat més que una farsa organitzada per una facció del Govern." Tenia raó, l'industrial; només que ell sap prou bé —igual que els altres recents detinguts— que tot, a Guinea, és una farsa. O per ser més exactes: l'estructura de l'estat no és de dalt a baix, cosa que aprofiten al màxim els industrials i comerciants que s'hi han instal·lat i els funcionaris de torn, entre els quals caldria comptar aquella "facció del Govern" assedegada dels diners de l'industrial valencià, del canari Hanna, o

del metge Costard; o, en un altre nivell, els turistes que es volen emportar peces de marfil o els missioners carregats de lloros i de *titis*.

L'estat guineà és un *bluf*. Una gran estafa que solament serveix perquè uns quants, els qui disposen de prou mitjans, puguin

bonesos i bubí— que en l'època dels avant-passats les coses anaven més bé: la seva societat era més igualitària i més solidària, tant pel que fa a la satisfacció de les necessitats com pel que fa a la possibilitat de trobar-hi una situació personal digna; i que els esquemes tradicionals proporcionaven un joc d'equilibris que ara s'ha trencat en mil bocins.

La gent senzilla té dues sortides: la primera és tornar al seu lloc d'origen, al poble, als districtes, a l'*interior*, per dedicar-se a les activitats tradicionals tot renunciant a una societat de consum i d'aparador que els blancs vam aportar-hi. L'exuberància de la naturalesa equatorial fa que aquesta sigui una opció seriosa. La caça, la pesca, els petits cultius familiars... poden resultar suficients per a la subsistència material i la xarxa familiar fornirà un coixí

social relativament còmode i controlable. La persistència de les formes tradicionals inclou la revifalla, present pertot Àfrica, de la vella manera d'entendre l'ordre de les coses: la vertebració social entorn de la família i la lluita contra la bruixeria.

Una bruixeria que s'assimila sobretot a la manca de solidaritat: el bruixot és aquell que va a la seva, que s'enriqueix perquè no distribueix les seves coses, que no torna els favors que rep, que aconsegueix fites associats mitjançant un poder especial que li ve del món de la nit, d'allò que és difícil d'entendre, de conèixer, de repetir. El blanc, que fa bandera d'una societat fonamentada en l'individualisme i la competència, que ha lluitat acarnissadament contra la família i el pensament tradicionals, és el paradigma dels valors de la

"Si veieu un pidolaire pels carrers de Libreville, no pot ser gabonès!" Omar Bongo, president del Gabon, deu fer temps que no s'hi passeja.

ARXIU

fer-hi allò que no gosarien a l'altra banda de la frontera gabonesa. Una gran estafa per a un poble fastiguejat, successivament, per la fatxenderia colonial espanyola, per l'anticolonialisme sanguinari del primer Nguema, Macías, i per l'afany d'enriquiment, en aquesta segona dictadura del clan de Mongomo, de comerciants i funcionaris. Als guineans, la institució d'un estat no els ha servit de res. I s'hi giren d'esquena d'una manera resoluta.

A Guinea, parlar de dictadura, d'oposició de partits polítics, de reformes constitucionals, de llibertats civils, de repressió, és parlar d'unes estructures estatals fracassades que no han proporcionat, a la gent ordinària, ni seguretat ni benestar. I que solament han aportat un aspecte positiu: recordar als guineans —fang, ndowe, anno-

bruixeria. I la revifalla dels esquemes seculars va acompanyada d'un èxit sense precedents de les societats secretes, de caire iniciàtic, on l'adepte pot viure una experiència mística que a les religions occidentals tan sols pot aprendre, i mantenir un contacte —mitjançant l'estat de trànsit— amb aquells avantpassats que els missiònars van titllar d'*ídols* que calia cremar.

L'altra sortida és l'emigració. Déu totpoderós ha posat a l'abast dels pobres guineans un Gabon ric i acreditat, productor de petroli i de minerals estratègics, que tot i la forta crisi continua mantenint la renda per càpita més alta de tot l'Àfrica subsahariana. Trobar una feina eventual qualsevol a Libreville, a cinquanta quilòmetres de la frontera, no és massa complicat; i els sous es multipliquen per set només de passar la ratlla. Els guineans hi van, gairebé sempre per temporades, i en tornen amb les butxaques plenes: aleshores poden pagar la dot que els permetrà de ser titulars dels seus fills; i no hauran de renunciar del tot als productes de la nostra societat.

A l'ambaixada guineana de Libreville no saben pas quants compatriotes viuen a la ciutat. De fet, només s'hi acosten els poquíssims que hi tenen alguna cosa a guanyar. Quants en poden ser? Potser setanta, vuitanta mil? Molts més, doncs, el doble o el triple, que a qualsevol ciutat de Guinea. Hi aprenen francès, per a desesperació de l'ex-metròpoli dels *trescientos millones*; hi ocupen barris sencers. Alguns, molt pocs, s'institueixen en oposició a la dictadura d'Obiang: i és que alguns, molt pocs, poden començar a creure en l'estat.

Perquè el Gabon és un estat que funciona. I pot oferir resultats evidents: carrers

Micheline Ndianguedio, *ngwe-evilo* ('cap') d'un dels grups de *ndjembé* de Libreville. Solament el contacte amb els esperits pot provocar l'estat de trànsit. Al *ndjembé* no s'utilitza cap al·lucinogen.

enquitranats, semàfors, xarxa ferroviària i aèria, autopistes, clavegueram, aigua corrent i llum per a tothom, escoles, universitat, funcionaris relativament competents, impostos i gent que en paga, turisme... i una ex-metròpoli que va saber crear i mantenir una infraestructura econòmica, lligada a l'explotació dels productes naturals.

Al capdavant, però, el guineà pobre que ha triat l'*expatriació* al Gabon tampoc no troba cap atractiu en un segon estat on el tòpic ha esdevingut creença obligada i practicada: "quan us passegeu per Libreville, si hi veieu pidolaires, no són pas gabonesos!" [Omar Bongo, president del Gabon, a *Jeune Agrique Economie*, desembre de 1992.] És clar que molts gabonesos són ben pobres, però el discurs oficial presenta el Gabon com un paradís on els pàries són els estrangers.

I, efectivament, les diferències són im-

portants. L'estat de la magnificència deixa de funcionar a casa dels insolvents. I aquests tornen a tancar files al si de societats secretes que, ara, no es fonamenten en el retorn a l'estructura social tradicional, sinó en la *superació* dels cercles familiars, tribals, ètnics. Libreville és la ciutat del *bwiti*, una societat iniciàtica d'origen mitsogo adaptada a les noves necessitats i on cada nucli, cada *mbandja*, està format per una multiplicitat d'origen; és igualment la ciutat del *ndjembé* de les dones, una societat iniciàtica procedent de la

cultura *miene* que s'ha estès ràpidament per tots els estaments. L'estat de trànsit i el contacte amb els avantpassats són eixos centrals dels seus rituals, que actuen com a mitjans per al guariment de malalties i per a la consecució d'una maduresa personal impossible en un cristianisme que "ha amagat els seus secrets als africans".

Com que els *miene* són els antics habitants de la zona, el *ndjembé* de les dones es veu més aviat com una manera d'entroncar amb la tradició de sempre. El *bwiti*, en canvi, ha fabricat tot un cos de mites relativament nou, de base sincrètica, i el seu avenç és espectacular, malgrat que els missioners actuals hi vegin els falsos fantasmes de sempre: "Com que ara vénen eleccions, hem de vigilar molt. Sempre desapareixen nens, que ells *utilitzen* per a les seves cerimònies secretes. L'altre dia mateix en va desaparèixer un."

El moviment és de vaivé: el guineà que torna a casa, a uns familiars predisposats a les velles creences, porta amb ell l'experiència satisfactòria que el *bwiti* li ha proporcionat. Mentre que les dones *ndowe*, que des de molt temps enrere havien acudit al *ndjembé* dels *miene* per mor de la repressió espanyola, es faran també un lloc en el *bwiti* —que d'aquesta manera superarà també el cercle tancat de sexe— i incorporaran a la seva dansa per excel·lència, la *ivanga* nocturna, molt propera ja al *ndjembé*, la ingestió de la *iboga*, la planta al·lucinògena que utilitzen els *bwitistes*.

Mentrestant tothom està segur que, després d'Obiang Nguema —reconegut *general* pel govern socialista espanyol fa set anys—, qui hi arribi farà ben bé el mateix. Pels guineans pobres la lluita no és pas entre dictadura i democràcia; sinó entre la seva tradició i la nostra modernitat.

Habitatges d'estrangers guineans a la ciutat de l'opulència. Però ni l'electricitat ni els electrodomèstics no serien possibles a Guinea.

ARXIU

Jacint Creus